

felosztása, de a szocializmus álma még mindig magával hozta és feltételezte a rabszolgaság fentartását.“ De Arisztotelesznél ezt a mondatot találjuk: „Ha minden eszköz önmagától tudná elvégezni a munkákat, parancsra, úgy, ahogy maguktól mozogtak valaha Dédalusz remekművei... úgy a mesternek nem lenne többé szüksége segédre, sem a birtokosnak rabszolgára...” (Csehi Gyula)

**MAURICE SACHS: ANDRÉ GIDE (Denoel et Steele, Paris, 1936)**

*André Gidet igen-igen kevésbé ismeri a magyar olvasóközönség. Műveinek csekély töredékeit fordították le. Már készül a teljes magyar nyelvű Proust, de Gide művei még mindig kiadóra és fordítóra várnak. Legutóbbi írásai (Naplójegyzetek, Uj Eledelek), melyekben újabb eszmei fejlődéséről tesz vallomást, nálunk csak a folyóiratok szemelvényei révén ismeretesek. Pedig Gide személye iránt sohasem volt nagyobb az érdeklődés, mint ma. Nem vállalkozhatunk rá, hogy az évek mulasztásait helyrehozzuk. Itt — egyelőre — felhívjuk a figyelmet M. Sachs közvetlen hangjára, finom Gide-tanulmányára, melyet azok számára írt, akik Gide-nek csupán politikai szereplését ismerik s az emberről és művéről keveset vagy semmit sem tudnak. (k.)*

Kevés mai író akad, akit a mende-monda annyira kikezdetett vagy elferdített volna, mint André Gidet. A mende-monda az élő ember mellett, amelynek mintegy torz árnyéka, lassacskán kijegecesít valami képzeletbeli, de annál kényszerítőbb személyt, s az élő ember, aszerint, hogy legmélyebb mivoltában jó-e vagy rossz, hol eltávolodik ettől a személytől, hol közeledik hozzá. Azok az írók, akiket ismerek, látom, hogy az évek során veszedelmesen közelednek a róluk szóló mende-mondához, míg Gide, mennél közelebből ismerjük meg, annál inkább eltávolodik a róla alkotott hamis képtől. Nem tudatos igyekezettel, szántszándékkal, hanem könnyű természetességgel, mert Gide egyáltalán nem az az ember, akinek előttünk lefestették, hanem egy másik, akit a közelebbi ismeretség révén fedezünk fel.

A mende-monda szerint Gide erkölcstelen, szándékos megrontó, feltűnési viszketeg, fősvény és nem őszinte. Ha az ember megismeri, kiderül, hogy becsületes, komoly, fesztelen és nemeslelkű.

És éppen ezek a tulajdonságok avatták őt a „legjelentősebb kortársá”, (André Rouveyre: *Le Reclus et le Retors*). S ha az utókor talán nem is tartaná a századelő legjelentősebb emberének, mindenképp el kell ismerje, hogy e korszak egyik legbecsületesebb, legkomolyabb, legnyiltabb és legfüggetlenebb embere.

Ne higgye senki ebből a felsorolásból, hogy hibátlanak képzelem Gidet. Ez a mende-mondánál ugyan kevésbé pontatlan, másrésztől viszont majdnem ugyanolyan téves volna. Jól látom a hibáit, (amelyek úgy vélem használtak az írónak és ártottak az embernek), ezek azonban nem érintik azt a becsületességet, komolyságot, nyíltságot és függetlenséget, amelyek őt kivételes emberré avatják. Mellékesen szólva, elég neveltséges, hogy azok a tulajdonságok, amelyeket általában minden embertől megkövetelünk, annyira ritkák, bár mindenki szinleli őket, — s amelyekkel oly kevesen dicsekedhetnek, hogy ha véletlenül felfedezüik őket valakinél, elámulunk. Épp azért, mivel megtalálta Goethében ezeket a lényeges emberi tulajdonságokat; amiket az ember évszázadok óta nélkülöz, mondotta Napoleon: „Ime egy ember!” És való, hogy a szónak ebben az értelmében kevés *ambert* találunk az emberek közt; elegendő ok arra, hogy örvendjünk, amiért Gide egyik ilyen *ember*.

A becsületességéről Gide tanuságot tett egész élete során és egész művében azzal, hogy nem érte be szavak vagy eszmék hangoztatásával,

hanem mindig a leggondosabban ügyelt az önmagával szembeni becsületességre. (Ez a fajta becsületesség százszorta ritkább, mint a másokkal szembeni, amit a törvény megkövetel s amelynek az ember annál szívesebben engedelmeskedik, mert engedelmissége révén az a gyönyörűsége, jótevő és hazug érzése támad, hogy őszinte az egész világgal és ugyanakkor önmagával szemben.) De Gide, amely őszinte önmagával szemben, ugyanolyan őszinte ahhoz a közönséghez, amely a legapróbb megnyilvánulásaira is kíváncsi volt.

Komolyságáról tanuságot tett Gide egész figyelmes élete során, (hogy azt a jelzőt használjam, amelyet ő maga gyakran használ és amely jellemének egyik legvonzóbb oldalát mutatja be.) Gide nem számúzte a vidámságot sem az életéből, sem a művéből, de semmit sem kezelte könnyedén. Ha egy levelét így zárja: „sok figyelemmel“, azt nem kényeskedésből teszi, hanem őszinte érzése szerint, mert ő valóban figyelmes az emberek iránt. Gide semmit sem tanácsol határozottság nélkül, nem támad csak megfontolás után, nem kötelezi el magát csak komolysággal.

Őszinteségéről tanuságot tett Gide azzal, hogy érzéseit mindig a legvégső határig követte; hogy lényét ugyanolyan igazmondással tárta fel, mint *Rousseau*, de azok nélkül a szenvelgések és apró rejtegetések nélkül, amelyek sajátosságosan alászállítják néhány kortársunk nagyságát.

S függetlenségéről tanuságot tett Gide, amikor szakított azokkal a vallási és társadalmi formákkal, amelyekben felnevelkedett; mikor visszautasította azokat a kitüntetések, amelyekkel legnyilvánvalóbb tehetségét jutalmazták volna, s mikor végül hozzászegődött egy olyan párthoz, amely nincs a hatalmon, hozzászegődött, holott ezzel csak sokat veszíthetett és semmit sem nyerhetett.

Gide tulajdonságaihoz még hozzájárul éles, emberi és átfogó intelligenciája, amit annál értékesebbnek vélek, mert mentes az intellektualitás bűnétől. (Gyakran senki sem kevésbé jóeszű, mint egy intellektuel és nem egyszer senki sem kevésbé intellektuális, mint egy jóeszű ember.) Gide helyes érzéssel egyidőben az egyik is és a másik is.

**AGNES SMEDLEY: CHINA BLUTET (Malik Verlag. London, 1936.)**

Smedley mestere egy ujonnan kialakult műfajnak, amelyet talán bio-riportnak lehetne nevezni. A könyvön keresztül egyéni életsorsokba lát be az olvasó, sorsokba, amelyek társadalmi valóságba, gazdasági összefüggésekbe beágyazottak. Megismerünk egy sereg különböző társadalmi helyzetű embert, rajtuk keresztül pedig minden statisztikánál jobban a társadalom szerkezetét. Egy regény, bármennyire is a valóságot adja progresszív látáson és vérmérsékleten át, szerkezeti kötöttségénél fogva nem ágazhat annyira szerte a társadalom rétegeződéseibe, mint a riporter, aki bio-riportot írhat a kínai generálisoktól kezdve a baloldali csapatoknak hirt vivő parasztgyermekéig. Minden egyes riport egyszerűségében megrázó kis mestermű. A feudális Kína haldoklása, az új erők felvonulása szemünk előtt megy végbe. Epizódok és egyéni életsorsok adják össze azt a képet, amely a régi Kína haldoklását bemutatja. Nincsen sajnós terünk rá, hogy egy rövid riportot bemutassunk, így csak azt a képet vázoljuk, amely az olvasás után adódik.

Kisértet jár ma Kinában — az 1927-es idők kisértete. Csangkaisek és az uralkodó osztályok reszketve gyanítanak mindenki veszedelmes felforgatót, 1927 megisméltésére törekvőt. A parasztság pedig emlékszik az akkori harcokra, a baloldaliak humanizmusára, a forradalmat eláruló Csang csapatok embertelenségére. Évek multak el azóta, de Csangék lusták voltak a falakról lekaparni a polgárháborúban levert